

A szerkesztő jegyzete

E lapszám történeti anyagai másfél évszázadot fognak át, reprezentálva azt, hogy Magyarország, mint a monarchia részeként, majd önálló államként hogyan reagált azokra a társadalmi, politikai, katonai és gazdasági változásokra (együtt: Közép-Kelet-Európa területi átrendeződésére), amelyben az oktatásügy csak látszólag volt kitüntetett helyzetben. A változások minden korábit felülmúlóan voltak eltérőek egy rövid időszakon belül is. Ez utóbbi az 1918-1919-1920-as évekre vonatkozik, amikor egy korábbi nagy birodalom részeként (legnagyobb államaként) már a népességében, területében, gazdasági erőforrásaiban megfogyatkozva kellett kis államként funkcionálnia.

Donáth Péter két tanulmánya (az előző lapszamban megjelent írást is ide applikálva), azt mutatja be, hogy a közoktatásügy legfrekvenciáltabb részében, a tanítóképzés helyzetében milyen traumatikus változások következtek be, és ezeket hogyan kezelte a mindenkori államhatalom politikai (és tegyük hozzá: a szakmai) kurzusa, s mennyiben volt cél az, hogy a tanítószegely részét megőrizhesse a hivatása iránti szakmai identitását, másrészt viszont felvállalja azokat a politikai eszméket, amelyekkel, mint az egyik legnagyobb létszámú (és részben befolyásoló hatású) értelmiségi réteget, a céljai szolgálatába állítsa.

E mostani két tanulmány példa arra, hogy még mennyi feltáratlan, kutatható forrásanyag áll rendelkezésre a neveléstörténészek számára ahhoz, hogy árnyaltabban, pontosabban, az összefüggéseket jobban megvilágítva, és a következményeket szélesebb társadalmi dimenzióba foglalva jelenítsék meg azt, mi is történt az oktatásban 20. század e három, valóban fordulatos időszakában.

A tanítószegelyre ugyanis a mindenkori államhatalomnak nem csak a szakmai munkája miatt volt szüksége, hanem az erős társadalmi (és főképpen: a lokális) beágyazottsága és hatni tudása miatt is, különösen olyan frekvenciált esetekben, amikor nem csak hatalmi, hanem az eszmei, ideológiai változások megértésében, ezek felvállalásában, közvetítésében is szerepet szántak nekik.

Donáth Péter filológiai pontossággal mutatja be azokat a politikai és szakmai változásokat/változtatásokat, amelyek a nyelvi szóhasználatban is nyomon követhetők a rendelkezések, utasítások és a törvények alapján. Természetesen, a képzések szerkezeti átalakításai, például, hol legyenek tanítóképzők, melyek váltsanak nyelvet (a nemzetiségi régiókban), hol szűnjenek meg, és hány évfolyamos legyen a képzés, maradjon-e meg a tradicionális magyar képzési struktúra, vagy vegyék-e figyelembe az európai trendet: a tanítók magasabb oktatási szintjén történő képzését.

Mindkét írás olyan esettanulmány, amely minta lehet a más témájú kutatások módszertani eljárásaihoz, a források kezeléséhez, és főképpen: hazánk e valóban fordulatos három éve neveléstörténeti alapokon nyugvó társadalmpolitikai értelmezéséhez.

Győr a hazai pedagógusképzés egyik ősi fellegrája: a Ratio alapján létesült normaiskola, majd a tanítóképzés több mint másfél évszázados kezdetétől napjainkig ívelődik a sokoldalú, már az óvodapedagógus-képzést is magába foglaló munka, amely alapján a város a tágabb térségben is meghatározó tanerő-kibocsátó volt, és jelenleg is betölti ezt a központ-szerepét.

Varga József tanulmánya a rendszeres középfokú képzés kezdetéig, a kiegyezés időszakáig vezeti vissza az olvasót, abba az időszakba, amikor országszerte nagy ütemben és változatos alapítókkal, fenntartókkal indult meg a hazai leendő tanító-ság felkészítése a modern (a polgári társadalom kiépítéséhez szükséges) iskolahálózatban történő alkalmazásukhoz.

Földesi Ferenc egy különleges, ám a két világháború között jelentős katonai képző- és nevelőintézmény pedagógiai vonatkozásairól írt: a jutasi altisztképzés múltját mutatja be, amelyben „helyre tesz” olyan, már-már megkövesedett toposzokat, amelyek messze vannak a valóságtól, tulajdonképpen azt, hogy milyen is volt az ún. „jutasi őrmester” (és más rendfokozatú katonák) szakmai és erkölcsi kiképzése, és hogyan bizonyították azt, hogy helytálljanak majd a harctéren.

Jáki László két írása Erdély-kötődésű. Az elsőben Áprily (Jékely) Lajost, mint a diákok nevelőjét, igazgatóját, és emberséges, etikus helytállását (is) mutatja be a lélekformáló pedagógus habitusában. A másodikban a reformkori diákság szerveződéseit (olvasó- és önképzőkörök, diákújságok megjelentetése) mutatja be jelentős mennyiségű forrás alapján.

Révkomáromban és Farádon a Kováts-Németh Mária által és köré szerveződött magyarságkutatók már harmadszor tartották a Kárpát-medence egészére kiterjedő részvevőkkel nemzetközi konferenciát. Ennek az előadás-bemutatói, valamint egy igen jelentős állásfoglalás olvashatók az elnök és a jegyző összefoglalójában. (Az előadásokat tartalmazó könyvről az ismertetés a recenziók között található.)

Trencsényi László egy harminc évvel ezelőtti eseményre emlékezik: a Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma megalakulására és a programjaira. Három évtized múltán is van mit tennünk: a gyermekek világa sok szempontú vizsgálatában, teendőkben máig vannak társadalmi, csoportérdekű és személyes adósságaink.

A könyvismertetések között lapozgatva az olvasó több, valóban érdeklődésre számot tartható munkáról tájékozódhat. Kettő jeles személyiséghez kötődött: Deák Ferenc és a női kapcsolatát, valamint Karácsony Sándor vallásalapú pedagógiai koncepcióját mutatja be, a konferenciakötet pedig időben és térben is messze vezeti az olvasót.

Befejezésül két életút-kötetről olvasható: az egyik a jeles pedagógus-történész, Gergely Ferenc önéletírása, a másik sokszerzős életút-gyűjtemény Trencsényi László szerkesztésében.

Kellemes – és főképpen: hasznos – múltban történő barangolást kívánok!